

Jože Pogačnik

Pedagoška fakulteta, Maribor

UDK 886.3 Pretnar T. 7 V sotočju... .06

Tržič v doživetju Toneta Pretnarja

Sodobna psihologija sicer ugotavlja, da je človekov naravni biološki »kokon« vesoljni svet, kljub temu pa priznava pomen izkustvenega ali življenjskega prostora, ki je posamezniku izhodišče in cilj (to je, po K. Lewinu, tako imenovani hodološki prostor). Za doživljanje prostora je značilna dinamičnost, ki jo označujeta nasprotji: daljava — bližina in tujina — dom. Bližina in dom sta znani in zavarovani; v njima, kakor pravi A. Trstenjak, »doživlja človek obenem dialektično napetost med človekom, ki išče zavetje in mir, in med človekom lovcem, ki ga žene v daljavo, v širino, v vesolje«. Ta gon človek razodeva in uresničuje kot zgodovinsko in kulturno bitje. Ob odprtosti v prostor ima posameznik namreč tudi zavest časa, kar je »v jedru isto kakor zavest obstoja, eksistenca«; le-ta pa se opira na preteklost in izteka v prihodnost.¹

T. Pretnar je že v mladostnih pesniških poskusih, objavljenih v glasilu kranjske gimnazije *Krogi* (1964), govoril o »svoji dolini«, ob kateri pa stoji tudi izpoved, da je to dolino »izgubil z oblaki želja«. Dolina je bila očitno sončna in svetla, prijetna in domača, medtem ko so želje prekrite z oblaki, kar pomeni, nejasne in negotove. Avtor je notranje razdvojen in to svoje duševno stanje prenaša tudi v življenjsko resničnost (na stilni ravni so to nasprotja med pomladjo in jesenjo, podoba dveh bregov in stanje »praznega srca« nasproti življenju). Iz ustreznega sobesedila je videti, da se avtor s psihološkim položajem, v katerem se je našel, ne more sprijazniti, kar pomeni, da bo iskal izhod. Zanimivo je, da se že v tej zgodnji fazi pri Pretnarju omenjeni izhod povezuje z etičnimi razsežnostmi. Ko ugotavlja, da je »v kotičku srca ... še dober«, je očitno, da gre pri opisani razklanosti za pojav, ki je posegel po njegovem dobrem bistvu, a se mu ga še ni posrečilo popolnoma prekriti.² Prav tako pa je jasno, da je takšno dobro bistvo v neki zvezi z domom, saj je postalo ogroženo šele, ko je avtor izgubil svojo dolino.

Lastnosti, ki jih razkriva zgodnje Pretnarjevo pesništvo, bi bile seveda lahko posledek književne mode ali ustreznega izbranega pesniškega vzornika. Iz nekaj pesniških besedil namreč še ni mogoče delati daljnosežnih sklepov, zlasti ne, ker v kasnejšem avtorjevem delu prihaja do bistvenega premika. Ugotoviti je namreč treba, da se opisani tip pesništva v njem ne pojavlja več, uveljavi pa se priložnostno pesništvo, se pravi, posebna njegova vrsta, ki jo je pisec poimenoval grafomanija. Tudi v tej verzifikaciji bi zaman iskali odgovor na vprašanja, ki jih postavlja naslov; odgovore je mogoče najti v zahtevni nalogi, ki jo je Pretnar reševal v zadnjem delu svojega življenja. Ta naloga je bila priložnostna in zadana, šlo pa je za petstoletni jubilej, kar je piščev rojstni kraj Tržič dobil trške pravice. Gre za monumentalno knjigo, ki je ob tej priložnosti leta 1992 izšla od naslovom V

¹ Nadrobneje o tem piše A. Trstenjak v knjigi *Človek — bitje prihodnosti (Okvirna antropologija)* (Ljubljana 1985), str. 100-111.

² Pretnarjeva mladostna pesniška besedila so na voljo v knjigi *Stikal sem ga iz štirih norih rim*, ur. Miran Hladnik (Ljubljana 1993), str. 15-18.

sotočju Bistrice in Mošenika.³ Knjiga ima podnaslov, s katerim je natančno določena tudi njena podoba: »Tržič v 100 slikah in 100 oktavah«. Pisec teh stotih oktav je Tone Pretnar.

V omenjenih stotih oktavah imamo najprej oporo za dešifriranje pojma *dolina* s Tržičem in njegovo okolico v zemljepisnem (ne občinskem) smislu.⁴ Pretnar je ob tem življenjskem prostoru, ki mu pomeni dom, fasciniran, zato celota tém, ki so bile določene s fotografijo, razodeva prvinsko zvezo osebe s prostorom, o katerem govori. Zato ni presenetljivo, da se pojavlja tudi uvodoma opisana dinamika med domom in tujino; najznačilnejši stih se glasijo takole:

Kot vonj po kruhu kdaj pa kdaj obišče
človeka, ki je v svet odšel od doma,
prijazna misel na rodno ognjišče,
da za tem vonjem spet domov poroma
in med spomini tisti kot poišče,
ki zanj brez njega pravega ni doma ...

Miselna dinamika teh stihov bi bila lahko samo načelna; v eni od naslednjih oktav pa je hodološki prostor natančno določen, saj je mesto Tržič, kakor je zapisano, tisto mesto, ki ga »moraš rad imeti, četudi si potepal se po svetu«.⁵

Pretnarjev oris Tržiča z okolico je zemljepisni, kulturološki, socialen in karakterološki. Zemljepisni okvir je določen z naselji (Tržič, Sveta Ana, Brezje, Leše, Lom, Dolina, Jelendol in podobno), z vodami (Bistrica, Mošenik) in s posebnostmi narave (gorski svet s posebnim ustrojem poti in videza). Iz kulturologije so navedeni cerkveni objekti (Sveta Neža, Sveta Ana, Sveti Jožef in druge cerkve), sakralni in posvetni spomeniki, omembe vredni Damascen Dev in nekatere folklorne posebnosti. Iz socialne zgodovine prihaja v poštev izročilo čevljarstva, ogljarstva in tovarne, ki so značilne za začetek XX. stoletja (Peko, predilnica in tkalnica). S tem so povezane sestavine razvoja, ki je viden v tehnologiji dela (sodobni stroji, električne centrale in modernizacija življenja sploh), v spremenjenih običajnih, nošah in govoru prebivalstva. Med karakterološkimi posebnostmi kaže omeniti poudarjanje delavnosti, ki je v skromnih naravnih razmerah ustvarila človeka vredno eksistenco.⁶

Navedeno je seveda zgolj katalog tistega, kar človek v Tržiču in okolici najprej *vidi*; gre torej za vidno zaznavo, ki si jo lahko pridobi vsak popotnik skozi Tržiško dolino. Ko bi bil Pretnar ostal samo na tej ravni, bi omenjena publikacija bila priložnostna, ne pa zanimiva za osebnost, ki je pisala njen pesniški del. Piscu je namreč opis lastnosti in posebnosti domačega kraja rabil za izpoved določenih svojih karakteroloških in svetovnonazorskih prvin. Glede tega je že kar na začetku značilna ugotovitev, kako se »zdavnaj pokopane podobe stare« priplazijo »po dolini tihi kot senca v zdajšnje čase«, pri tem pa ustvarjajo »zasanjano otožno melodijo«. Na drugem mestu »drobec preteklosti« naplavi nekdanje dni v sodobno zavest; v obeh primerih je preteklo nekaj lepega, ob čemer se budita svojevrstna elegičnost in nostalgija.⁷ Pretnar je, vsaj deloma, *laudator temporis acti*, vendar je tudi to na neki svoj (osebni) način. Ko si želi, da spomin na preteklost zaradi njenih dragocenih sestavin ne bi obledel, se mu hkrati vendarle oglašča dvom, ali se bo to zares moglo zgoditi. Od tod vprašalni stavek, ki govori o »oddaljenem prihodnjem času«, v katerem naj bi se

³ Knjigo je »novembra 1992« objavila, za občino Tržič kot izdajateljja, Didakta iz Radovljice.

⁴ Prim. oktavi 42 in 77.

⁵ Oktavi 5 in 17.

⁶ Oktavi 9 in 52.

⁷ Oktavi 2 in 34.

(ali pa tudi ne) »s človeškim glasom« oglasil spomin. Podobna, celo še določnejša, je ugotovitev, da »življenje zdaj drugačne zgodbe piše«. Pesnik se čedalje bolj sprizajzuje s to ugotovitvijo, na koncu pa protislovje razreši takole:

[...] dolina čisto taka kot préd je,
a stari duh se novemu umika:
od njega odgrajen — tesno vanj vpet je,
beži od njega, vendar z njim se stika;
kot da s preteklostjo se spogleduje,
dolino nova doba naseljuje.⁸

Ker je »stari duh« tesno spet z novim, je preteklost pravzaprav le prispodoba sedanosti. Izginotje zgodovinskega spomina bi bilo za človeka in družbo katastrofalno (»ko zginila tančica bo s spomina, / zlovešče zakričala bo tišina«).⁹

Pred zloveškim krikom tišine se Pretnar brani tudi z etičnimi razsežnostmi, katerih ohranjevalec mu je krščanstvo. Sakralno izročilo Tržiča in okolice je omogočilo, da je kar sedem oktav posvetil temu vprašanju.¹⁰ Poglavitni sta dve zadevi, in sicer: a) vera je združitev s prazivirom in b) Cerkev je vzdrževalka krščanskega izročila (»spev stoletij«). Privedniška določila in pesniške podobe, ki zaznamujejo versko čustvo, so iz sveta svetlobe in čustvenosti: golob prijateljstva in miru, zadnja želja, lepa slutnja, večna moč, prerodenje, poživitev, tiha misel, veselo oznanjenje, glasnik življenja in podobno. Pesnik je seveda opazil razliko, ki je v sodobnem času nastala med vero in človekom, kar opozarja na dejstvo, da gre na nekaterih mestih tudi za polemiko z živo zdajšnjostjo. Avtor se je v takšno »popravljanje« sveta spustil na področju cerkve in na področju lastninskih pravic (tržiška predilnica in tkalnica, Lavičkova apoteka). Tisto, čemur ugovarja, ni toliko zgodovinski »vihar srditih«, temveč »nerazumna sila«, ki jo ima v rokah človek določenega obdobja.¹¹ Pretnar v takšnih stihih nastopa kot moralno in socialno bitje, kar seveda razširja razsežnosti njegove osebnosti in povečuje vsebinsko vrednost njegovega pesništva.

Jubilejna knjiga ob petstoti obletnici Tržiča je torej izpolnjena tudi s poezijo, ki ni zgolj priložnostnega pomena. Tone Pretnar je z oktavami, ki jih je prispeval za publikacijo, podal zelo strnjen in vsestranski psiho- in sociogram Tržiča z okolico, v to delo pa je vpletel tudi svoje osebnostne prvine. To je storil tem lažje, ker je šlo pri konkretni nalogi za njegov dom v ožjem in širšem pomenu besede. S pojmom doma je dobil možnost, da oboje združi, s tem pa smo dobili individualizirano in pesniško podobo tega slovenskega mesta. Pesnikova storitev potrjuje resnico, da pretanjen človek vse življenje nosi s sabo tisti košček plavega neba, ki si ga je zapomnil, ko je prvič zavestno pogledal v svet. Pretnarju se je posrečilo, kar si je sam želel: želel pa je, da bi povezala »nevidna nitka otroštvo, ki med hribi je minilo, s prihodnjim časom, ki z vrhov se svita«.¹² Takšno povezavo je uresničil tako na ravni zgodovine Tržiča kot tudi na ravni svojega psihodinamičnega sestava.

⁸ Oktava 42.

⁹ Oktava 27.

¹⁰ Prim. oktave 12, 13, 14, 15, 61, 70 in 73.

¹¹ Oktavi 38 in 41.

¹² Oktava 79.

Jože Pogačnik

UDK 886.3 Pretnar T. 7 V sotočju... .06

SUMMARY

TRŽIČ AS EXPERIENCED BY TONE PRETNAR

The article is based on the analysis of the author's contribution to the book with which the town of Tržič marked its five hundredth anniversary (*V sotočju Bistrice in Mošenika*, 1992). This book contains one hundred photographs together with the same number of octaves, which were contributed by Tone Pretnar. They give a very compact and complex psycho- and sociogram of Tržič with its surroundings, and Pretnar included in them also the elements of his own personality. He did this so much easier, because his home in a narrow and broad significance of the word was at stake in this concrete task. He joined both in the notion of home and thus created

and individualized the poetic image of his birth place. A poetic creation confirms the truth that a sensitive person during all his life carries with himself a part of sky, the one he remembered when he first consciously started to exist in this world. Pretnar succeeded in doing what he had originally intended to achieve, he wanted to link »with an invisible thread childhood that elapsed among the mountains and the future time which is dawning form above the peaks«. The desired link is thus realized on the level of the history of Tržič as well as on the level of the poet's deepest feelings and mental awareness.